Suvi Raitakari, Sirpa Saario, Henna Aalto,
Marja Hekkala, Heidi Kantsila-Korhonen,
Rosa Karjalainen & Lasse Rautniemi

Suuntaviivoja saavutettavaan aikuissosiaalityöhön hyvinvointialueilla

Sosiaalityöntekijöiden paikka ja saavutettavuus hyvinvointialueiden aikuissosiaalityössä (2023–2024)

Tulokset ja politiikkasuositukset

Tampereen yliopisto
Sosiaali- ja terveysministeriö
SONet BOTNIA
PIKASSOS

Politiikkasuositukset

1.
Aikuissosiaalityön paikka on siellä, missä ihmiset ovat

2.
Aikuissosiaalityö tarvitsee selkeää ja yhdenmukaista käsitteistöä

3.
Sosiaalityöntekijän rooli erityistä tukea tarvitsevien ihmisten päätösvaltaisena asiantuntijakumppanina tulee turvata

4.
Aikuissosiaalityön tunnistettavuus edellyttää aikuissosiaalityöltä aloitteellisuutta dialogin ja yhteistyön rakentamisessa yhteiskunnan eri foorumeilla

5.
Ymmärrystä aikuissosiaalityön saavutettavuuden moniulotteisuudesta tulee lisätä ja hyödyntää palvelujen kehittämisessä

Valtakunnallisesti aikuissosiaalityö tarvitsee yhdessä luodun vision ja sosiaalihuoltolähtöisen strategian, joihin hyvinvointialueiden aikuissosiaalityön johtaminen ja työ nojaavat

1. Aikuissosiaalityön paikka on siellä, missä ihmiset ovat

TILANNEKUVA: Hyvinvointialueiden aikuissosiaalityössä sosiaalityöntekijän työllä on taipumus kaventua byrokratiatyöhön ja asiakkuuksien koordinointiin toimistosta käsin. Toisaalta hyvinvointialueuudistus on **vauhdittanut keskusteluja liikkuvasta ja etsivästä aikuissosiaalityöstä,** joka toteutuu esimerkiksi yhteisökeskuksissa. Palvelujärjestelmää kehitetään sähköisen asioinnin kärjellä.

Hyvinvointialueilla palveluohjauksen, omatyöntekijätyöskentelyn, taloudellisen tuen sekä etsivän ja yhteisöllisen työn eriyttäminen monimutkaistaa asiakkaan pääsyä sosiaalityöntekijän luokse. Aikuissosiaalityön **sisäinen eriytyminen** tuottaa työntekijävaihdoksia ja ehkäisee pitkäkestoisten asiakassuhteiden syntyä. **Asiakas helposti eksyy tai katoaa** eri työmuotojen ohjatessa häntä muihin palveluihin tai sosiaalipalveluiden työmuotoihin.

TUTKIMUSARGUMENTIT:

1. Saavutettava aikuissosiaalityö on liikkuvaa, monessa paikassa ja eri kommunikaatiovälineillä toteutettua. Se on vaikeissa tilanteissa olevien **asiakkaiden arkeen ulottuvaa, vaativaa viranhaltijatyötä.**
2. Asiakkaille keskeistä on tapaamispaikkojen, -ajankohtien ja erilaisten kommunikaatiovälineiden monipuolinen tarjonta sekä **etsivä ja kiinnipitävä työote.**
3. Saavutettava aikuissosiaalityö toteutuu asiakkaiden näkökulmasta siten, että **sosiaalityöntekijän luokse pääsee nopeasti** ilman pitkää arviointipolkua, **työntekijä ei jatkuvasti vaihdu** ja aikuissosiaalityö auttaa myös konkreettisissa asioissa.
4. Aikuissosiaalityössä on **turvattava yhtäläinen asiointimahdollisuus** myös niille ihmisille, jotka eivät digitaalisissa ympäristöissä kykene toimimaan. Hakemuksia tulee voida jatkossakin jättää sosiaalityöntekijälle myös postitse tai suullisesti, ei ainoastaan sähköisesti.

2. Aikuissosiaalityö tarvitsee selkeää ja yhdenmukaista käsitteistöä

TILANNEKUVA: Aikuissosiaalityötä tehdään työikäisten ihmisten kanssa. Aikuissosiaalityön järjestämis- ja organisointitavat poikkeavat toisistaan yhteistyö- tai hyvinvointialueilla, mikä aiheuttaa käsitteiden ja aikuissosiaalityön organisatorisen paikan kirjavuutta. Esimerkiksi työikäisten sosiaalipalveluista puhuttaessa aikuissosiaalityön käsite katoaa kokonaan. Lisäksi sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden työnkuvat ovat työkäytännöissä jossain määrin epäselvät ja päällekkäiset.

TUTKIMUSARGUMENTIT:

1. Selkeyttä aikuissosiaalityön ammattiryhmien väliseen työnjakoon toisi sosiaalityöntekijän tekemän sosiaalityön erottuminen selkeästi sosiaaliohjaajan tekemästä sosiaaliohjauksesta. Nimikkeenä **aikuissosiaalityöntekijä** vahvistaisi työnjaon selkeyttämistä.
2. Selkeä ja valtakunnallisesti yhdenmukainen käsitteistö **ohjaa** kansalaisten, sidosryhmien, hallinnon ja politiikan **parempaa ymmärrystä sosiaalityöstä.**
3. Systemaattinen yhdenmukaisen käsitteistön käyttäminen **edistää aikuissosiaalityön löytämistä palvelujen joukosta** esimerkiksi hyvinvointialueiden verkkosivustoilla. Käsitteiden yhdenmukaisuus parantaa ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia saada tietoa aikuissosiaalityöstä asuinpaikasta riippumatta, ja siten aikuissosiaalityön saavutettavuutta.

3. Sosiaalityöntekijän rooli erityistä tukea tarvitsevien ihmisten päätösvaltaisena asiantuntijakumppanina tulee turvata

TILANNEKUVA: Erityisen tuen tarpeen –käsitteen määrittely ja käyttötavat ohjaavat vahvasti sosiaalityöntekijän työtä eli sitä, millaisissa asiakkaiden tilanteissa sosiaalityöntekijä vastaa palvelutarpeen arvioinnista ja omatyöntekijän tehtävistä. Käsitteen määrittely ja käyttö ovat hyvinvointialueilla kuitenkin kirjavia ja vaihtelevia.

Käsitteen määrittelyn vaikeus **jumittaa sosiaalityön pitkällisiin määrittely- ja asiakasarviointiprosesseihin,** joissa hukataan aktiivisen auttamistyön aikaa. Parhaimmillaan erityisen tuen tarpeen -käsite **vahvistaa sosiaalityöntekijän mandaattia ja identiteettiä** kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien aikuisten asiantuntija-apuna.

Erityisen tuen tarpeen lakisääteinen määrittely ei tunnista palvelujärjestelmän itsensä tuottamia vaikeita tilanteita.

TUTKIMUSARGUMENTIT:

1. Erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden elämäntilanteet ovat kompleksisia. Heidän tarpeisiinsa vastaamisessa **tarvitaan sosiaalityöntekijän yhteiskuntatieteellistä osaamista** ja tähän perustuvaa päätösvaltaa organisaatioiden ja yhteiskunnan eri foorumeilla.
2. Sosiaalityöntekijällä on **lakisääteinen ja eettinen vastuu** huolehtia erityisen tuen tarpeessa olevien ihmisten hyvinvoinnin tukemisesta ja heidän tarvitsemiensa palvelujen saamisesta.
3. **Muiden sosiaali- ja terveyspalveluiden saavutettavuusongelmat** ja suoranainen asiakkaiden poiskäännyttäminen tuottavat itsessään erityisen tuen tarvetta ja lisää sosiaalityöntekijän työtä.
4. Erityisen tuen tarpeen tulkinnanvaraisuus, niukkenevat resurssit ja palveluverkoston kutistuminen **uhkaavat** erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden **yhdenvertaisuutta** palvelujen saavutettavuudessa.

4. Aikuissosiaalityön tunnistettavuus edellyttää aikuissosiaalityöltä aloitteellisuutta dialogin ja yhteistyön rakentamisessa yhteiskunnan eri foorumeilla

TILANNEKUVA: Hyvinvointialueuudistuksen tavoitteina ovat integraation ja saavutettavuuden parantaminen. Kuitenkin näyttää siltä, että näihin on vielä matkaa. Isossa mittakaavassa ei ole vielä tunnistettavissa käytännön asiakastyössä toteutunutta sosiaali- ja terveyspalveluiden integraatiota.

Asiakkaat raportoivat palveluiden välisen yhteistyön ongelmista ja huonoista kohtaamisista, joissa syntyy **ihmisarvoon liittyviä loukkauksia ja auttamatta jättämisen kokemuksia.**

Sosiaalityöntekijän tai aikuissosiaalityön käsitteitä ei juurikaan käytetä hyvinvointialueiden strategioissa, joskin tässä alueet eroavat toisistaan. Tämä tuottaa tilanteen, jossa **aikuissosiaalityötä ei tunnisteta, eikä siten myöskään strategisesti ohjata.**

TUTKIMUSARGUMENTIT:

1. **Sosiaali- ja terveydenhuollon erilaiset tavat tarkastella avun tarpeita ja hyvinvointia sekä alojen erilaiset toimintakulttuurit haastavat palveluiden integroitumista.** Integraatioon pyrkivän strategian luominen ja strategian toteuttaminen edellyttävät alojen yhteistyötä prosessin kaikissa vaiheissa.
2. **Aikuissosiaalityön tunnistaminen** palvelujärjestelmässä edellyttää sosiaalityöntekijältä: a) palvelujärjestelmän tuntemista ja muiden alojen asiantuntemuksen tunnistamista, b) vuorovaikutusosaamista, c) tietoteknistä valmiutta sekä d) osallisuuden edistämisen taitoa.
3. **Kohtaamisen ja yhteistyön taitoja tulee kehittää** osana vaativaa asiantuntijuutta. Kohdatuksi tuleminen ja yhteistyö edellyttävät osapuolilta pyrkimystä vastavuoroisuuteen, tietoa toistensa odotuksista sekä vuorovaikutustilanteiden hyvää hallintaa.
4. Yhteiskunnalliseen tietopohjaan perustuva sosiaalityö **sisältää myös rakenteellisen työn,** mikä tarkoittaa muun muassa tutkivaa työotetta, tiedon tuottamista, tiedolla vaikuttamista ja tutkimusyhteistyötä.

5. Ymmärrystä aikuissosiaalityön saavutettavuuden moniulotteisuudesta tulee lisätä ja hyödyntää palvelujen kehittämisessä

TILANNEKUVA: Hyvinvointialueiden työntekijät eri tehtävissä tunnistavat monia saavutettavuuteen vaikuttavia tekijöitä, vaikka itse käsitettä käytetään vähän.

Eri tasojen esihenkilöiden ja työntekijöiden mukaan **kaikkien hyvinvointialuelinjausten ei ole tarkoituskaan parantaa palveluiden saavutettavuutta** vaan pikemminkin hillitä kysyntää ja siirtää vastuuta ihmisille itselleen. Tämä tuottaa aikuissosiaalityön esihenkilöille ja työntekijöille **eettistä ristiriitaa** ja tarvetta venyttää linjauksia erityisen tuen tarpeessa olevien ihmisten palvelutarpeisiin vastaamiseksi.

TUTKIMUSARGUMENTIT

1. Esihenkilöt ja työntekijät tunnistavat monia saavutettavuutta heikentäviä tekijöitä: **resurssit** (mm. sosiaalityöntekijäpula), **rakenteet** (mm. selkeiden linjausten ja asiakaskriteerien puuttuminen ja vaikeus saada niitä aikaan), **tiedon välittyminen** (mm. verkkosivujen keskeneräisyys) ja asiakkaiden **yksilölliset tekijät** (sosiaaliset, psyykkiset ja fyysiset rajoitteet).
2. Saavutettavuuden edistäminen edellyttää esihenkilöiltä ja asiakastyön sosiaalityöntekijöiltä **kykyä tarkastella asioita samanaikaisesti monesta eri näkökulmasta,** asiakkaan tilanteesta aina sosiaalipalveluiden järjestämiseen.
3. **Saavutettavuutta voi edistää jokainen** aikuisten sosiaalipalveluiden työntekijä esimerkiksi vahvistamalla osaamistaan asiakkaiden kunnioittavasta kohtaamisesta ja raportoimalla eteenpäin havaitsemiaan saavutettavuuden epäkohtia.
4. Kriisitilanteissa ihmisten ja yhteisön kykyyn palautua ja säilyä toimintakykyisenä vaikuttaa se, kuinka saavutettavia palvelut ovat kaikille yhteisön jäsenille.
5. Aikuissosiaalityön palvelun saavutettavuuden parantaminen vahvistaa palveluiden **vaikuttavuutta ja eettistä kestävyyttä.**

Tutkimushankkeen toteutus ja reunaehdot

Tutkimuksen kontekstina ja kumppaneina toimi **kolme hyvinvointialuetta**, jotka yhdessä muodostavat yhteistyöalueen.

Tutkimus kertoo ajasta, jolloin hyvinvointialueet olivat vasta aloittaneet toimintansa ja **muotoutumassa** sekä kohtasivat mittavan **rahoituskriisin**.

Tutkimuksemme tuottaa **pysäytyskuvaa hyvinvointialueiden alusta**, jolloin korostui kriittisten toimintojen varmistaminen ja säästöjen etsintä.

Haastattelu-, palaverinauhoitus- ja dokumenttiaineistossa kuuluu hyvinvointialuesuunnittelijoiden, sosiaalipalveluiden johtajien, esihenkilöiden, asiakastyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien sekä asiakkaiden ääni.

Tässä dokumentissa esitetyt tulokset ja niistä johdetut politiikkasuositukset pohjautuvat tutkimusryhmän julkaisemiin ja prosessissa oleviin **tieteellisiin artikkeleihin, pro gradu -tutkielmaan, väitöskirjakäsikirjoituksiin sekä muihin julkaisuihin ja puheenvuoroihin.**

Paikan käsitteestä

Sosiaalityöntekijän paikalla on tutkimuksessa monta merkitystä:

- toimialue integroituvassa organisaatiossa
- ammattilaisen tehtävä- ja vastuualue
- merkitys asiakkaan elämän- ja palvelupolussa
- kohtaamisen ja työskentelyn konteksti
- painoarvo yhteiskunnallisessa keskustelussa ja muutoksessa

Saavutettavuuden käsitteestä

- saavutettavuus tarkoittaa palvelun helppoa lähestyttävyyttä kaikille sitä tarvitseville ihmisille
- palvelut ja niiden sisällöt ovat silloin kaikkien ymmärrettävissä, löydettävissä sekä käytettävissä niin, että yksilöt tulevat tasavertaisesti ja hyvin kohdelluksi
- saavutettavuus on laaja ”sateenvarjokäsite” monine ulottuvuuksineen: institutionaalinen, informatiivinen, taloudellinen, fyysinen, vuorovaikutuksellinen ja kokemuksellinen
- aikuissosiaalityöllä on **lakisääteinen ja eettinen velvollisuus olla saavutettavaa**

Sosiaalityöntekijöiden paikka ja saavutettavuus hyvinvointialueiden aikuissosiaalityössä (2023–2024)

Hankkeen tekijät:
hankkeen johtaja Suvi Raitakari, vastuututkija Sirpa Saario, Henna Aalto, Marja Hekkala, Kirsi Juhila, Heidi Kantsila-Korhonen, Rosa Karjalainen, Arto Rautajoki, Lasse Rautniemi, Anne Saarijärvi, Henna Sapir, Tuula Tuominen

Hankkeen toteuttajaorganisaatiot:
Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta (SOC, hanke-hallinnoija), SONet BOTNIA (Pohjanmaan maakuntien sosiaalialan osaamiskeskus), Pikassos (Kanta-Hämeen, Pirkanmaan ja Satakunnan sosiaalialan osaamiskeskus)

Tutkimusaika ja rahoittaja:
1.1.2023–31.12.2024, Sosiaali- ja terveysministeriö (yliopistotasoisen sosiaalityön tutkimuksen rahoitus)

Kannen kuva:
Henna Aalto

Vihkon taitto ja paino:
Grano Oy

HIILINEUTRAALI PAINOTUOTE
ClimateCalc CC-000111/FI · Grano Oy